

אלה ושיח

פסוקי חז"ל

202

הבה נתחכמה לו (א, י)

אמרו חז"ל (סוטה יא, א) שלשה היו באותה עצה, בלעם שיעץ להשליכם ביאור נהרג, יתרו שברח זכה שמבני בניו ישבו בלשכת הגזית. איוב ששתק נידון ביסורים. אומרים בשם בעל בית הלוי כאשר שאלו לאיוב מדוע שתקת, ענה, וכי יכלתי להועיל אם הייתי צועק. אולם כאשר באו עליו יסורים החל לצעוק... שאלוהו, למה תצעק, זה בין כה לא יעזור. אך, כאשר כואב צועקים. אם כן מדוע לא צעקת על השלכת ילדי היהודים ליאור!

1) יע"ל
ט"כ

וַיִּרְאֵהוּ ה' אֶת-יִתְחָהּ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה
אֵלֵי אֲרֹן יְהוָה: וְלֹא-אָבִיחָה דָּוָד לְהַסִּיר אֵלָיו אֶת-אֲרֹן יְהוָה עַד
עַד דָּוִד וַיִּמָּהוּ דָּוִד בֵּית עֲבָדֶיךָ הַגִּבּוֹרִים: וַיֵּשֶׁב אֲרֹן יְהוָה
בֵּית עֲבָדֶיךָ הַגִּבּוֹרִים שְׁלֹשָׁה יָמִים וַיִּבְרַךְ יְהוָה אֶת-עַבְדְּךָ אֶת-
וְאֶת-כָּל-בֵּיתוֹ: וַיִּוָּגְדוּ לְמַלְכֵךְ דָּוִד לֵאמֹר בְּרַךְ יְהוָה אֶת-בֵּית עֲבָדֶיךָ
אֶת-וְאֶת-כָּל-אֲשֵׁר-לָךְ בְּעַבְדֶּיךָ הַגִּבּוֹרִים וַיִּגְדֵךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת-

2)

ל"ב ו' ט' - י"ב

רש"י

כשה נידון הוא נעמו לו כל שכן: (י) עבר חלוס. לי היה כמ"ל גדלתי סימס וכן הפערים חס: (א) וינכר כ' ונ'. חסכו ושמנה כל"ה ילדו ששה בניס ככרם אחד גאלמר ופעולתי כשמיני ונ' ג' חס

3) ט"כ

ובאדרת אליהו להנר"א (על הנביאים) מביא את דברי הירושלמי והמדרש, שאומרים שגולדו שנים בכל הודש, ואומר שלפ"י נחא איך ידעו מיד מהברכה ששרתה בבית עובד אדום, אך לפי דברי חז"ל בנמי ענולדו ששה בכרם אחר, קצה, איך ידעו בשלשה חדשים שכ"א תלד ששה בכרם אחד, ואיך אמרו לדוד שהיתה ברכה מיוחדת בבית עובד אדום הגת, והרי עדיין לא נולדו, והיו רק בתחילת עיבורם, ומת"ן הגר"א, שכיוון שהם היו ששה עובדים ברחם, היה העיבור גדול כל כך, עד שאפילו בשלשה חדשים היה ניכר, וידעו שיש כאן ששה עובדים, וכל אחת תלד ששה בכרם אחד. ובספר קהלת יעקב כתב שהדבר "הוגד לדוד ברוח הקדש" ולכן כתיב, "ויגד" ולא ויגידו למלך דוד, ובוה מיושב שאלת הגר"א.

4)

וע"ל
כ"ג
ט"כ

ומאחי החשוב והיקר הרב ר' שמעון שליט"א שמעתי מעשה שהתפרסם, שבעיר אחת שנתרנשה עליהם גזירה קשה, שהיתה בעיר אחת, והודמן לפניהם צדיק אחד שהבטיח להם שעבור סכום מסוים שיתנו לו לצדקה, יפעל בשמים שהתבטל הגזירה, ונתנו לו הסכום שביקש. והנה למחרת הגיע מברק מהקיסר לבטל את הגזירה, וכשבדקו ראו שהמברק נשלח עוד לפני שהצדיק הגיל הבטיח להם את ההבטחה שלו, ולפני שהתחייבו לו ליתן את המעות לצדקה, ולכן ביקשו האנשים ממנו שיחזיר להם את המעות שנתנו לו בטעות, כיון שבאמת כבר נתבטלה הגזירה מעיקרה. ובא המעשה לפני המהרש"ם וצ"ל לדון, ואמר שאין לו ראייה לדבר זה מהש"ס, אמנם יש לו ראייה מהנביא מהמעשה של בית עובד אדום הגת, שהרי כתוב שלששה חדשים ילדו חמות ושמונה כלותיה ששה בכרם אחד, ולפ"י צריך לומר שחצי שנה קודם שלקח את

ל"ב

הארון לביתו כבר נפקדו בחדונו של ששה בכרם אחד, וראים שבזכות מעשה טוב זה שיעשה ציוו את הברכה בששים כבר קודם לכן כדי שתיכבדו התיקיים בזמן הברכה המיוחדת הזו, וכמו כן יש לומר במסכת הניל שבימי שיעשו בשמים ימים ויגו הסכום לצדקה, לבטל את הגזירה כבר גירו מראש שהקיסר יבטל את הגזירה, ויבטל בזכות אותו מעשה צדקה שיעשו. ע"כ יעצתי מאחי היקר.

ל"ב

1

ותקח לו תיבת גומא וגוי ותשם בה את הילד ותשם בסוף
על שפת היאור (ב, א)

צ"ע
כ"ב

יש להבין כיצד חשבה יוכבד להצילו ע"י שהניחה את התיבה על
שפת היאור. גם מצינו בגמרא סוטה (ב, ב) כי באותו היום שנולד
משה רבינו ע"ה בטלה הגזירה. והרי אמרו חז"ל כי באותו יום גזר
פרעה לכל עמו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, ומפרש רש"י שאף
על עמו גזר, מפני שאמרו לו אצטגנינו שבאותו יום נולד מושיען
של ישראל ואינם יודעים אם מישראל אם ממצרים, ולבסוף נלקח
משה לבית פרעה ושם גידלוהו. מפרשים רבינו בחיי והאלישיך הק'
(וכן רואים מהגמ' בסוטה יב, ב) שיוכבד ידעה שהחזוים בכוכבים אמרו
לפרעה 'היום נולד מושיען של ישראל, וסופו שילקה במים'. ברם
ידעה כי החזוים בכוכבים ראייתם מעורפלת ואינם רואים הדברים
לאשורם. כמו שאמרו בגמרא (שם) צופין ואינם יודעים מה צופין,
(שהכונה היתה שילקה במי מריבה). לכך עשתה תחבולה להטעותם,
ולקחה תיבת גמא שהוא הצמח הגדל בסוף על שפת הנהר, והניחתו
בסוף בתוך המים שבשפת הנהר. על כן אמרו לו אצטגנינו שמושיען
של ישראל כבר הושלך למים ובטלה הגזירה. וכמו שאמרו שם, 'שש
מאות אלף רגלי, אמר להם משה לישראל בשבילי (רגלי מפרש"י
בשבילי) נצלתם כולכם. ומפרש רש"י שעל ידי שראו שמשה ביאור
בטלו את הגזירה. ולכן גדל משה בבית פרעה ולא חשש ממנו.

ס' ימ' א' ע' ו' פ' ו' ס'

ה"ח חדש ממש מקשים מה חידש מ"ד זה על הכתוב
דהא גם הכתוב קוראו חדש. וכל צ"ע מ"ד מי שהיה
מלך בן מלך כשמוך אחר מזה אביו אין המלכות אללו
חדשה ממש יפן כי גם כמי אביו היטה המלכות יקראת
על שמו שקורין אותו יחדש הגדל ויש לו גם מיוחד עשור
זה, משא"כ אם אינו בן מלך כשמוך הנה המלכות אללו
חדשה ממש כי קודם שמוך לא היה לו שום ממש במלכות
לא מינה ולא מקנתה ולכן מ"ד זה ב"א לחדש על הכתוב
חדש ממש שלא היה בן מלך דלזו המלכות היה אללו חדשה
ממש. או יובן צ"ע הכונה ד"ל מקודם לא היה למלכים
מלך גמור בשאר מלכים אלא הי' ריפובליק כמו שיש עתה
במלכות אמריקה"ן ובמלכות פראנץ"ס והראש של ריפובליק
היה בקרה פרעה ואח"כ קודם ששענדו בישראל ש"ט
תכסים שלהם ומינו עליהם מלך ולז"א חדש ממש, ואח"כ
דכתיב בפרשת וישב ענין שר המשקים ושר האופים חטאו
לאהרונהם למלך מלכים לא היה עדין מלך ממש אלא היו
ריפובליק והראש קרי ליה מלך מלכים בלשון מושאל
קדמו כמלך:

וע"פ ר"ל במאמר זה מה צ"ע בהאי פלוגתא
דרב וכוונתו א"כ נאמר חדש ממש או
א"כ א"כ נהחדשו גזירותיו. וכל צ"ע ד"ל לטעין דינא בעלמא
דכתיב ומי האיש אשר בנה בית חדש ולא הכני יתך וישב
לבינו ומינו במשנה דכוסה פ"ח דרבי יהודה ס"ל הכונה
בית על מכונו דהיינו ססתרו וחזר ובנאו אינו חוזר דחדש
ממש בעינן והרמב"ם ז"ל לא פסק דכרי רבי יהודה
זלהלכה וכחך צפירות המשניות שאין הלכה כרבי יהודה
אלא גם סתרי ציטו וחזר ובנאו חוזר דס"ל דת"כ פלוג
על ר"י צ"ע. והשתא לפ"ז מפלוגתא דרב ושמואל הכא
מבינה מלך חדש ולא נפקותא לטעין דינא עדין בית חדש
הג"ז דלמ"ד חדש ממש ס"ל כרבי יהודה דכתיב חדש ממש
אזאל. ססתרו וחזר ובנאו שחדש כתיב אינו חוזר וז"ל
חדש שנחדשו גזירותיו ס"ל בת"ק דחדש כתיב ואינו
חדש ממש ס"ל חוזר

הא' שיך מוסיף שלכן המתנה ג' ירחים מז' אדר שנולד משה עד
ו' בסיון יום מתן תורה, כדי שמלאכי השרת יעוררו עליו רחמים וי
שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה ילקח כיום זה, כמו שאמרו
בגמרא שם.
בקשר לראית החזוים בכוכבים, מסופר על אחד מתלמידי המהר"ל
מפראג ושמו ר' שבתי שהיה שוחט בקראקא. בביתו שירתה משרתת
גויה, בעלה היה סנוילר ושיכור, מידי שבוע כשהביאה את משכורתה
היה קונה יי"ש ומשתכר, מכה אותה וצועק שתביא עוד כסף.
כשראתה את בית מעבידה היהודי, כיצד נראית שמהו שבת ויו"ט
מונוך אצילות ועדינות נפש, נקעה נפשה מזויי השפלות אצל בעלה
הגוי והחליטה להתגייר. המשרתת פנתה לר' שבתי והביעה לפניו את
משאלתה, למרות שבימינו עברו היה הדבר כרוך בסכנת נפשות, לפי
החוק בפולין היה על זה עונש מות. ר' שבתי הכיר את מדותיה ונועם
הליטותיה וכי רצונה אמת, הפנה אותה לרבו המהר"ל מ' יאג שגו
למדינה אחרת, ושלה עמה כתב המלצה עם כסף להוצאות הדרך.
המהר"ל קיבלה וגיירה בסתר, היא נישאה ליהודי עשיר ות"ת בפראג
והקימה משפחה לתפארת.

וע"פ ר"ל במאמר זה מה צ"ע בהאי פלוגתא
דרב וכוונתו א"כ נאמר חדש ממש או
א"כ א"כ נהחדשו גזירותיו. וכל צ"ע ד"ל לטעין דינא בעלמא
דכתיב ומי האיש אשר בנה בית חדש ולא הכני יתך וישב
לבינו ומינו במשנה דכוסה פ"ח דרבי יהודה ס"ל הכונה
בית על מכונו דהיינו ססתרו וחזר ובנאו אינו חוזר דחדש
ממש בעינן והרמב"ם ז"ל לא פסק דכרי רבי יהודה
זלהלכה וכחך צפירות המשניות שאין הלכה כרבי יהודה
אלא גם סתרי ציטו וחזר ובנאו חוזר דס"ל דת"כ פלוג
על ר"י צ"ע. והשתא לפ"ז מפלוגתא דרב ושמואל הכא
מבינה מלך חדש ולא נפקותא לטעין דינא עדין בית חדש
הג"ז דלמ"ד חדש ממש ס"ל כרבי יהודה דכתיב חדש ממש
אזאל. ססתרו וחזר ובנאו שחדש כתיב אינו חוזר וז"ל
חדש שנחדשו גזירותיו ס"ל בת"ק דחדש כתיב ואינו
חדש ממש ס"ל חוזר

יום אחד כעמדה בחנותה שבמרכז פראג, ראתה את בעלה לשעבר
הסנדלר הגוי מסתובב ומוזפש בחוץ. מיד יצאה ככהלה מהדלת
האחורית ורצה למהר"ל מפראג שיושיעה. יעץ המהר"ל שתלך לביתה
ותאמר שיש לה צמרמורת עזה, שיכסוה בסדין לבן, ויפזרו על גביו
חול ועשבים. אחר שלשה ימים שלח להוזיעה שהיא יכולה לקום
ולצאת.

וע"פ ר"ל במאמר זה מה צ"ע בהאי פלוגתא
דרב וכוונתו א"כ נאמר חדש ממש או
א"כ א"כ נהחדשו גזירותיו. וכל צ"ע ד"ל לטעין דינא בעלמא
דכתיב ומי האיש אשר בנה בית חדש ולא הכני יתך וישב
לבינו ומינו במשנה דכוסה פ"ח דרבי יהודה ס"ל הכונה
בית על מכונו דהיינו ססתרו וחזר ובנאו אינו חוזר דחדש
ממש בעינן והרמב"ם ז"ל לא פסק דכרי רבי יהודה
זלהלכה וכחך צפירות המשניות שאין הלכה כרבי יהודה
אלא גם סתרי ציטו וחזר ובנאו חוזר דס"ל דת"כ פלוג
על ר"י צ"ע. והשתא לפ"ז מפלוגתא דרב ושמואל הכא
מבינה מלך חדש ולא נפקותא לטעין דינא עדין בית חדש
הג"ז דלמ"ד חדש ממש ס"ל כרבי יהודה דכתיב חדש ממש
אזאל. ססתרו וחזר ובנאו שחדש כתיב אינו חוזר וז"ל
חדש שנחדשו גזירותיו ס"ל בת"ק דחדש כתיב ואינו
חדש ממש ס"ל חוזר

וביאור המהר"ל כונתו, שהבין שהגוי הלך לחוזה בכוכבים וגילה
לך שהיא נמצאת בפראג, אולם אותו חוזה לא יכול לדעת בבירור

היכן היא, לכן נתן לו מכתב למכשף אחר שדר בפראג לחפשה וכשהגיע למכשף אמר לו: איחרת את המועד... אני רואה כי כבר נפטרה ומכוסה בתכריכים לבנים ובעפר, וכבר גדלו עליה עשבים. והמהר"ל אמר שלמד זאת מפרשוננו כנ"ל.

(9) כולם חלפים א"י

(7) פסוק

פרק השיעי

א על ששה דברים נצטוו אדם הראשון. על עבודה זרה, ועל ברכת השם, ועל שפיכות דמים, ועל גזל עריות, ועל הגזל, ועל הרגים: אע"פ שכולן קבלה הן בידינו ממשא רבינו, והרעת נוטה להן, מכלל דברי התורה יראה שכל אלו נצטוו. הוסיף לנח אבר מן החי שיש אך בשר בנפשו דמו לא האכלו.

נמצאו שבע מצוות: יוכן
היה הדבר בכל העולם
עד אבותה. נצטוו יחד על
אלו במילה והוא התפלל
עצירתו. ויצחק הפרשי
מעשר והוסיף הפלה אחרת
לפנות היום. ויעקב הוסיף
גיד הנשה והתפלל ערבית.

ובמצרים נצטוו עמרים
במצוות יתירות. עד שבא מצרים במצו
וגשלמה תורה על ידו:

מפורפר על הרמב"ם ז"ל (נל"ב ע"כ טב"ח ד"א תתקס"ה) שהיה מרוטאי מלך מצרים, וקינאו בו שו"י המלך. הנוסירו רעל באווה מהתרופות שהכין למלך, העלילו שרצה להרוג את המלך, ודגוהו למות. הרמב"ם ראה כי כלו כל הקיצין ונמלט ע"י שהזכיר שם המפורש, והסתתר אצל אחד מהלמידיו שדר באותה העיר. הוא בקשו שיכין עבורו גיגית גדולה מלאה מים, הרמב"ם הניח אבן גדולה בתוכה התישב על גבה ועמק בתורה. המלך והשרים חפשוהו ולא מצאוהו, פנו לחוזים בכוכבים שימצאו את מקום מסתורו, החוזים השיבו למלך כי חבל על החיפושים מאחר והוא יושב באחד האיים שבים, ובוראי לא יצליחו למוצאו. המלך שהבין שכל הסיפור עלילות שקר והרמב"ם מסתתר ומערים על מכשפיו, פרסם צו חנינה לרמב"ם בתנאי שיבוא מיד. הרמב"ם התיצב לפני המלך, וסיפר לו כי ישל על גבי אבן בגיגית מים, אולתו הם חשבו כי הוא נמצא באי בים, כי הם רואים רק במעורפל.

(10) כולם חלפים א"י

(8) כולם חלפים א"י

פ"ט א על ששה דברים יצ"ו פ' הרעב נצטוו אדם הראשון. על עבודה זרה, ועל ברכת השם, ועל שפיכות דמים, ועל גזל עריות, ועל הגזל, ועל הרגים: אע"פ שכולן קבלה הן בידינו ממשא רבינו, והרעת נוטה להן, מכלל דברי התורה יראה שכל אלו נצטוו. הוסיף לנח אבר מן החי שיש אך בשר בנפשו דמו לא האכלו. נמצאו שבע מצוות: יוכן היה הדבר בכל העולם עד אבותה. נצטוו יחד על אלו במילה והוא התפלל עצירתו. ויצחק הפרשי מעשר והוסיף הפלה אחרת לפנות היום. ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית. ובמצרים נצטוו עמרים במצוות יתירות. עד שבא מצרים במצו וגשלמה תורה על ידו:

ויגדל הילד ותמלאהו לבנת פרעה ויהי לה לבן (ב. י.). ובא"ב ע' פסוק ג) כתב ע"ז. זמ. יבות השם עמקו ומי יוכל לעמוד בסודו, ולו לבד יונכנו עלילות, אולי סבב השם זה שיגדל משה בבית המלכות להיות נפשו על מדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים. הלא תראה שהרג המצרי בעבור שהוא עשה חמס. והושיע בנות מדין מהרועים בעבור שהיו עושים חמס להשקות צאנן מהמים שדלו ע"כ. נוראות קא חזינא הכא. ראשית, גודל הענין של לימוד ורגילות בחינוך האדם והכשרו לגדלות, כי משה רבנו בודאי היה משוחרר מכל תאוות, וכבר כתב האב"ע (במדבר כו. ז): ודע כי כל בני אדם עבדי תאוות העולם והמלך באמת שיש לו גור ועטרת מלכות בראשו כל מי שהוא חפשי מן התאוות, ע"כ. ובכל זה היה נצרך עדיין שיתגדל משה בבית פרעה כדי שתהיה לו מדת המלכות דוקא בדרך הלימוד והרגילות. ואמנם כבר מצינו בחז"ל (בר"ר עה, ב) מבקרים את יעקב אבינו על קראו לעשו אדון, וז"ל: רבי יהודה ברבי טימון פתח "מה תאמרי כי יפקוד עליך ואת למדת אותם עליך אלופים לראש" (ירמיה יג. כא) אמר לו הקב"ה לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב. ושם (יא) עוד: באותה שעה שקרא יעקב לעשו אדוני אמר לו הקב"ה אתה השפלת עצמך וקראת לעשו אדוני ח' פעמים חייד אני מעמיד מבניו שמונה מלכים קודם לבניך. הנה בארזים נפלה בקורת על חסרון מדת מלכות, הנה כי לא בנקל משיגים מדה זו, ורב הוא למדי העמל והלימוד הנצרך לקנותה.

והשגית, לראות נוראות איזו הכנה היתה נצרכת לכל ה"משה רבנו", להיותו מוכן להיות זה משה האיש אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים; להיותו מוכן להיות מקבל התורה, הטוב עין הוא יבורך, שקבל את התורה ונתנה לישראל (גדרים לה); להיותו מוכן "לכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל", ושם (דברים לה. יב) ברשי:

"שנשא לבו לשבור הלוחות לעיניהם", והנה כהכנה לכל זה היתה הכרחית והקדמה של מצב של בית המלכות, למען תתווה נפשו על המדרגה העליונה בדרך הלימוד ורגילות, כי בנפש שפלה ולב רע לא הנוח החכמה ולא תמצא בה תורה, כי היא מן העליונים היא, וגם איך יעלה את בני ישראל אם המעלה הוא למטה ישכון". (ועיין אריכות דברים בזה בשער הדעת לח"ג של דעת חכמה ומסר).

וידמורה הפסא ז"ל מקלם כתב (ח"מ א' ג) כי "מאריך הכתוב ונתולדות משה קודם ששלחו ה' להציל את ישראל מיד פרעה, להודיע כי לא לחנם בחר בו להוציאם ממצרים, וליתן על ידו התורה, כי היתה לו מדת, גושא בעול" במדה גדולה, ומדת "גושא בעול עם חברו" היא מהדברים אשר התורה נקנית בהם. ולהודיע ג"כ כי משה התרגל מגעריו בזה כדי ללכת בדרכיו ית'". (עיי"ש באריכות).

ותדמורה הפסא ז"ל מקלם כתב (ח"מ א' ג) כי "מאריך הכתוב ונתולדות משה קודם ששלחו ה' להציל את ישראל מיד פרעה, להודיע כי לא לחנם בחר בו להוציאם ממצרים, וליתן על ידו התורה, כי היתה לו מדת, גושא בעול" במדה גדולה, ומדת "גושא בעול עם חברו" היא מהדברים אשר התורה נקנית בהם. ולהודיע ג"כ כי משה התרגל מגעריו בזה כדי ללכת בדרכיו ית'". (עיי"ש באריכות).

(3)

(12) אלוקי אבינו

לפי מה שכתב הרמב"ם בהלכות ילדים (ט)
(א) שהאבות חידשו מצוות, ועמרו נצטוו
במצרים מצוות יתירות, לכך כתוב "אלוקי
אבינו" — זה עמרו וכו', שהג' אבות עם
עמרו נצטוו במצוות, וכן אמר המדרש
(שמות י"ב ט, א): "אלוקי אבינו" על
עמרו.

(13) אונק שפול

ו' ואמר וגו' ראה ראיתי וגו' נוגשיו וגו'
ידעתי את מכאוביו וגו'. רבו כאן
הדקדוקים אין צורך לפורטם כידוע לכל
מבין, וכבר עמדו עליהם מפרשי התורה. אכן
תוכן הענין הוא, דהנה באמת זרע ישראל
כשהיו במצרים היו במדרגה תחתונה מאוד
כי לא היו בני תורה ולא היה להם במה
להתקדש את עצמם. והגם שהיה בהם אנשים
צדיקים וטובים, זה היה מצד נשמתם שהיו
להם נשמות גדולות ויקרות והיו עובדים את
ה' יתברך מצד שכלם הוץ והישר כמו
אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, ומי
שהיה לו נשמה קדושה הלך בעקבות אבותיו,
וכמו שבט לוי שהיו טובים מצד עצם
קדושתם, אך שאר המון העם לא היה להם
כמה לעבוד את ה' יתברך. ובאמת זהו פלא
גדול אף שלא היה עדיין תורה ומצוות מכל
מקום היה בהם מדות טובות שהיו פרושי
וגדורו מן העריות, וכמאמר חז"ל (שמות רבה
א, כח) אחת היתה ופרסמה הכתוב, וכן לא
שינו את שמם ולשונם, עם כל זה היו ערומים
מתורה והמצוות כמו שכתוב (יחזקאל כג, כח)
ואת ערום ועריה וגו', ועל זה הסתכל משה
רבינו ע"ה בשפלות של ישראל שאינם כדאי
לעשות להם נסים ולגאול אותם:

לזה אמר לו ה' יתברך ראה ראיתי את עני
עמי, כל מקום שכתוב בתורה עני
הכוונה אמיתית הוא על מי שהוא עני בדעת
כתורה ובמצוות. וזה שאמר לו ה' יתברך
אתה רואה בשפלות ודלות ישראל אבל לא
השגחת עליהם בשלימות ואני באה ראיתי
ראייה כפולה, אחד, בעניות של עמי והשני
ראיתי שהעניות זו בא להם, אשר במצרים
רצה לומר מפני שהם מעורבים בין אומה
מצרית הללו שהם שורש הרע. ואם כן אין
לדונם כל כך על חסרונם להיותם משוקצים
בין גילולי ותועבות מצרים. ואת צעקתם
שמעתי מפני נוגשיו, רצה לומר הגם שיש
להם שיעבוד גופם וגם שיעבוד נשמתם אף
על פי כן עיקר צעקתם הוא מפני נוגשיו

2. והקריטריון ליתוד שמו של הקב"ה על הייחוד
הוא שעל ידו נייח מצוות. בדרך אחת מבאר
הרא"ם את דברי רש"י (בעקבות בראשית רבה):
"אעשה לגוי גדול" — זה שאומרים אלוקי אברהם
וכו' אין הקב"ה מיחד את שמו על היתוד כי אם
על האומה, ולכן ניתן לומר אלוקי אברהם רק
מיום שאברהם נישט מגו גדול — וכן אצל
יצחק ויעקב. אמנם לרא"ם קשה שיוקנו אשר
פשוטי נשמתם על עמרו, ועליו יהיה לפרשו כמו
ראב"ע ("אתר שהזכיר אלוקי אבינו פירש כי הם
אברהם יצחק ויעקב"). מאידך קשה על רש"י,
מדוע אין אנו מוצאים אלוקי משה — שיהל ידו
ניתנה התורה! ושלא יש לומר כי לא משה הוא
שנצטווה, כשם שנצטווה אברהם בעצמו במצוות

12
מצוות
שפ

מילה, אלא בני ישראל נצטוו על ידי משה. בזכותם
של ישראל ניתנה תורה, ומשה הוא המופת להם
את תורת ה'. וזה לשון הרמב"ם "ונשלמה תורה
על ידו" לעומת "ונצטווה" אצל אברהם ועמרו.
3. ביאורו זה מרגיש את אחד הקוים האופייניים של
פירוש ומשך חכמה, והוא לגלות לנו פתוח עצמו
מקור לדברי הרמב"ם במקום בו לא רק שלא ציין
הוא את מקורו, אלא נלאו מפרטיו הקלאסיים
למצאו. וכן כותב בעל כסף משנה: אמנם מה
שכתב "ובמצרים נצטווה עמרו", צריך עיון, היכי
מייתי לה? וגם הרד"ב כותב שם: "לא נתבאר
מה הם המצוות אשר נצטוו בהם", לפי רבינו
מובן גם למה "לא נתבאר" — לשון הכתוב "אלוקי
אבינו", היא המעידה על זה שאמנם נצטווה עמרו
במצוות, אבל אין כל פירוט לענין.

19
21
22

דיקא כביכול שהשכינה עמם בגלות רצה
לומר שהמצרים נוגשים אותו כביכול. כי
ידעתי את מכאוביו, ידיעה הוא לשון היבור
כמו והאדם ידע וגו' (בראשית ד, א), בצת לומר
הם צועקים על מה שאני מחובר ומשותף
עמם בהמכאוב ועמו אנכי בצרה, ולכך דיבר
עם משה מתוך הסנה כמובא במדרש (שמות
רכב ב, ה). ועבור כל הנ"ל וארד להצילו, צריך
אני כביכול בעצמי להצילם ולהפרידם
מהשיעבוד והגלות:

41
46

והנה יש שלש מיני כתות בישראל צדיקים
בינונים פחותים, וכנגדם מזכיר
הכתוב שלש מיני עליות בשלש בחינות. נגד
החשובים אמר להעלותם וגו' אל ארץ טובה
נרחבה, היינו שצריך להעלותם אל ארץ
רחבה היא ארץ העליונה ורחבות הנהר נחלי
אלונה. ונגד הבינונים אמר אל ארץ זבת
חלב ודבש שהיא גם כן ארץ הרוחני מלאה
השפעות טובות המכונים בשם חלב ודבש
אך לא כארץ העליונה. ונגד הפחותים שבהם
אמר אל מקום הכנעני וגו' היינו על כל
פנים יעלו אל ארץ ישראל התחתון אשר
שם מקום הכנעני:

57
56
54

1 (ג) וינס משה מפניו: הוא פלא מאדונינו משה להיכן נס ומאיזה מעמד¹⁷ הוא נס¹⁸ (עיין בספר צרור הפור פרשת פינחס¹⁹, וביערות דבש חלק א' דרוש ג'²⁰). אבל באמת היה שלא בישוב הדעת, אלא באשר התבהל פתאום ממראה עיניו, ונס באשר ינוס איש מפני הנחש בטבע האדם בלי שום התבוננות על הדבר, ועיין בסמוך.

(הרחב דבר: ובספרי פרשת בהעלותך תניא על הפסוק (במדבר יב, ד) "ויאמר ה' פתאם אל משה וגו'": ר' שמעון בן מנסיא אומר, "פתאום" נתיירא משה ב"פתאום" נדבר עמו. וביארנו בספר במדבר שם ובביאור הספרי, דשם נענש על זאת הניסה שלא היה לפי כבוד ה'²¹, אבל משום שהיה פתאום נתיירא משה, כך הגיע עונשו להפחידו פתאום. והנה במשנה שבת פרק ב' (משנה ה') תנן: המלכה את הנר מפני שהוא מתיירא מפני עובדי כוכבים, מפני לסטים, מפני דוח רעה, מפני

1 חולה שיישן פטור, ופירש הגמרא הא דמפני החולה מיירי בחולה שיש בו סכנה, ו'פטור' ומותר, וכפירוש רש"י שהוא הדין לשאר פטורי דמתניתין, וכן הוא בירושלמי. אבל בפירוש המשניות להרמב"ם לא פירש כן, אלא דוקא בחולה הכי²², משא"כ באידך מילי הוא כמשמעו 'פטור'²³, והוא פלא²⁴. וצריך לומר דמיירי^{24א} באין בו סכנה, ומ"מ פטור שמירי שעשה מפני פחד פתאום. והרי זה דומה לאונס, ואין בו קרבן. וזה הענין היה כאן במשה שברח מפני פחד פתאום — עד כאן הרה"ד).

17. או כלשונו של היערות
דבש' דרוש ג': ... ואם עומד איש בתפלה אמרו חז"ל 'אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק', איך משה בעמדו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ודיבר עמו יגור מפני נחש ויגוס מלפני ה' עבור פחד כזה... והוא אחד מהדברים התמוהים במקרא... 18. אך חז"ל כאן ענו על הבעיה, וז"ל בשמו"ר (ג, ב): ד'א, למה נס, לפי שחטא בדבריו, שאילו לא חטא לא היה נס, שאין הנחש ממית אלא החטא ממית, כמו שכתוב במעשה ר' חנינא בן דוסא. וכן כתב הרמב"ן, וז"ל: וזה (שרמו לו ה' ע"י הנחש שחטא בלשה"ר) טעם "וינס משה מפניו", כי פחד שמא ייענש וינשכו הנחש... 19. שכתב ד"עשה לך שרף... וראה אותו והי" היה תקון למשה על זה החטא שברח מפני הנחש... 20. עיי"ש שהסביר באריכות ע"ד הדרוש שהנחש רימו לקושי השעבוד...